

Hujjinaango pelle pinal : Tippudi nehdi e jan̄de tuugiindi e dem̄de ngenndiije

Mo jiilo 25 décembre 2011

Naatirde

Tuggi 1959 feewde hannde, Muritani ummaniima mbayliigaaji e memtande keewde tippudi nehdi e jan̄de mum : 1959, 1967, 1973, 1979, 1984, 1999. Keewgol mbayliigaaji dii ina addana en wadde teskuyaaji garooji dii : E ko buri teentude ko di mbayliigaaji politik e/walla miijanteendi. Di keewi ummaneede ko caggal jiibru : ngam ñawndude iñce walla deeynude ñum en, kono wonaa yiɗde huccitande baɗɗiide pinal alaa ko haali karallaagal jan̄de e/walla hakilantaagal.

Di meedaa beteede no haanirta nii. Di teskaaki fannuuji naftorteedi, renndoyankooji, pinal, karallaagal jan̄de e hakilantaagal dem̄de ñee e hakkeeki pinal leyɗi leydi ndii kala.

Gaa gaa mbayliigu 1979 cosnoongu Duɗal Dem̄de Ngenndiije, alaa heen mbayliigu teskii keewal pine leydi ndii. Di teskaaki kadi joggande ndimaagu e yellitaare e demokaraasi, alaa ko haali muuyaade yimbe leydi ndii e kuubal mum en.

E teskaade ñumɗoo fof, e fawaade kadi, e ko buri teentude, e soklaaji leydi ndii to bannge yellitaare, e tuugaade e Doosde leydi ndii kam e piibondire e binndaade ñaawoore adunankooje de Muritani siifi ñee, tippudi nehdi e jan̄de nanondiraandi, nduumotoondi, ina foti someede : ndi foti tuugaade ko e politik kormagol leyɗi leydi ndii kala, kam e dem̄de mum en e pine mum en.

Wonande pelle pine ngenndiije ñee, ekkol Muritani ina foti tafde yimbe ñibiibe e nokkuuji mum en, yimbe finbe, wallitoobe yellitaare e mbayliigu sato mum en e hakilantaagal. E nder duum, ekkol Muritani oo ina foti wonde jahduɗo e sato mum ngam tayɗindirde e tafgol yimbon seeda ngardotookon, kam e cedgol burtungol.

Ma o udditano aduna kesamkesaagu, e ganndal siyaas e karallaagal, ngam yellitde leydi ndii. Ma o wallit tonngitde e wellitde coftal e ñeeñal muritaninaabe kala, tuma nde o rokkata gooto e mum en kala, fartañje mum. Ekkol bayɗo noon waawi wonde tan ko nde jan̄de nde rewri e denndaangal dem̄de muuynaade ñee : Arab, Pulaar, Sooninke e Wolof.

Ngonka

Jeewte Kuftodinde Tippudi Nehdi e Jan̄de ina nganniyaa yubbineede caggal nde yimbe teskii gallugol jan̄de leydi ndii. Deen jeewte ngari ko e sahaa maantinirɗo :

– Ina winndaa e kuulal gadanal Doosde Leydi ndii, wonde biɗbe leydi ndii kala poti yeeso laawol, ko aldaa e paltoor iwdi walla leñol, walla njogoram walla ngonka renndo. Ko noon kadi kuulal jeegom ngal hebtiniri goodaangal dem̄de ngenndiije nay ;

- Muritani ina loowi laawol demokaraasi e compugol dowlata tuugiido e sariya ;

- Cosgol Komisariyaa toppitiido Jojjande Aadee e Golle Aadeeje e Renndo siwil kam e Goomu ngenndiiwu Jojjande Aadee, kam e Tuugnorgal Yellitgol e Ndeenka Jojjande Aadee, e nder Ndenndaandi Lislameeri Muritani;
- Muritani ina siifi binndaade ñaawoore adunankooje keewde, jowitiide e hakkeji pinal, hakkeji sukaabe, hakkeji rewbe, e yimbe wodbe farwube ;
- Puɗɗagol Golle Akaademi Afrikeejo Demde (ACALAN, njuɓɓudi Dental Afrik karalleeri ndi doosde mum njabaa e hitaande 2006). Oon akaademi toɗɗiima demde 41 taccikeeriije de anniyii toppitaade e nder duubi 10-15 paadi dii (ina jeyaa e majje demde ngenndiije nay Muritani dee ; heen goomuuji 12 puɗɗiima golle mum en -ina heen goomu toppitiingu Pulaar nguu).

Faandaare

Hono no de ngaadorinoo wadde, pelle pine ngenndiije Pulaar, Sooninke e Wolof pellitii addude ballal mum en e dee Jeewte Kuftodinnde Tippudi Nehdi e Janje, rewruude e bayyingol ndeedoo hujjinaande, ngam compugol Tippudi Nehdi e Janje kesiri, njuumtundi.

Tuugnorgal

Hujjinaande ndee joopii ko deefoo dame :

- Jiyle e feere huftodinnde ngam compugol TNJ kesiri
- Njeñtudi jarribo Dufal Demde Ngenndiije
- -Wasiyaaji
- Jiyle e feere huftodinnde ngam compugol TNJ kesiri

Jiyle

Pelle pine ngenndiije dee njidi ko ekkol Muritani tafa Muritaninaajo mo mbaydi kesiri :

- mahiido e bure rendo e pinal keeriide, maa de leyfi Muritani kala ndenndi ;
- uditaniido bure yonta hannde, gaddotoode bamtaare e yellitaare ;
- kormiido keewal demde e pine, kormiido jojjande aadee, gede gaddotoode demokaraasi tuugiido e gootidngol keeriide men timmotirooje, e bure deeyre e kisal, muñondiral e nanondiral.

Sifaa ekkol

Ekkol Muritani foti wonde ko :

1. Ekkol biileydaagu, demokaraasiijo, yellitoowo bure nuundaal tuugiide e gede garooje dee :

- demde de sukaabe bee muuyni ;
- janje demde ngenndiije (DNG) tippondirnde kam e keewal pine (caggal nde widto renndodemdiwo wadaa ngam annude demde kaaleteede e nokku kala) ;
- farayse demngal udditaare
- dokkugol heewdemdaagu faayiida
- 2. Ekkol toppittoodo soklaaji janje e nder duɗe laamu e duɗe de ngonaa duɗe laamu :

- Tuggi jan̄de gaggaaji haa cagataagu (nehdi gaggaaji, jan̄de lesre e hakkundeere e toownde, jan̄de mawbe e heblo, heblo karallaagal e golle;
- Kuftodingol gollondiral e jan̄de heeriinde huftodinnde e karallagaal e golle (wondude e deftere dowgu golle).
- Ekkol juumtuɗo
- Jahdingol kirikilaa oo e ngonka nokkuyankeeewa (waasa wonde gootid̄ingol tuugnord̄e jan̄de) tawa kadi ina teskoo ngonka leydi ndii;
- Kattand̄e nguurndam ngam heblo moȳfo golloobe renndo ;
- Naatnugol lawɗungol, juɓɓungol anterperenaagal (tawa fannuuji goddi ina naatniree heen seeda seeda) : golle jen̄tinooje (AGR) kuuɗtidinee e jan̄de ekkol ; sosiyateeji tokoosi e joofnirde jan̄de wonande ko buri heewde e janngoobe wondude e ballal laamu ngam gaddanaade joom mum en golle)
- Gardinngol fannuuji ganndal siyaas e karallaagal ngam yellaare ;
- Tammbagol tabitngol heblo to banngɗe pinal e ñeeñal e kisal e jojjand̄e aadee ;
- Ustugol burondire e garjeende (gartirgol internaa, haa arti noon e nokkuuji ɗo baasal buri wonde, haa teen̄ti noon kadi wonande sukaabe rewbe).

Njuuteendi jan̄de e tippondiral demɗe

Njuuteendi jan̄de wonande rogere kala

Doge jan̄de	Njuuteendi
Jan̄de gaggaaji	Duubi 3 haa 5
Jan̄de lesre	Duubi 5
Hakkundeere	Kolees Duubi 3
Liisee	Duubi 3
Toownde	So famɗii duubi 4

Tippondiral demɗe

Alluwal tippondiral demɗe ngenndiije e nder jan̄de gaggaaji e jan̄de huftodinnde aadondoraande

Daawal	Tolno	DNG1	DNG2/	D3Farayse/D4 Engele
	Gaggaaji	X	X	-
	Lesre			
	H.1nde	X	X	X
	H. 2re	X	X	X
	H. 3re	X	X	X
	H. 4re	X	X	X
	H. 5re	X	X	X
Kolees				
	H. 1nde	X	X	X

H. 2re	X	X	X	X
H. 3re	X	X	X	X
Liisee				
H. 4re	X	X	X	X
H. 5re	X	X	X	X
H. 6re	X	X	X	X

(DNG = Demngal Ngenndiwal)

Gaggaaji (sardee daafaa e deenirde sukaabe, tolnooji 3 : tokoson : duubi 2-3-4; hakkundebe : duubi 4-5 ; mawbe : duubi 5-6).

Jan̄de gaggaaji nde min njid̄i huuftodina ndee, so golloraama no feewi, ko feere moȳfere, yuuntunde ngam heblugol naatgol jan̄de, dabbunde noon heblo moȳfo rewbe nehoōbe bee, kam e toppitagol laamu bur̄ngol moȳfude senngo jan̄de heeriinde oodoo tolno.

Laamu e golloobe heeriibe ina poti wallitde no moȳfi renndooji d̄ii e heeriibe bee, ummantoobe ndeen jan̄de.

Minen mbelaa waasde tod̄faade heen sukaabe yahroobe e duubi d̄id̄i, sibu abe njogii jūbbule pot̄de toppitaade be, hono ko anndiraa pupoñiyeer e keresaaji.

- Jan̄de lesre duubi 5
- Jan̄de hakkundeere duubi 6
- Kolees duubi 3
- Liisee duubi 3

E miījo amen, TNJ kuutortoondi dem̄de ngenndiije kuutorogol moȳf̄ol, ina waawi rabbīd̄inde njuuteendi jan̄de ndee, bura ko ngannduno-d̄en haa hannde koo yuuntude. Humpito Dudal Dem̄de Ngenndiije (ȳew les d̄oo) ina seedtoo d̄um. Ina moȳfi ngoon humpito jan̄ngee ngam d̄owde golle paade.

Ngam newnude binndol ngol, min tonngirii nii dem̄de dee, e fawaade e mbaawka e kuutoragol majje :

D1 : Demngal 1, firti ko demngal kaaleteengal e nder galle, ko anndiraa demngal muuynangal koo ;

D2 : Demngal 2, firtata ko demngal ngal cukalel ngel jan̄ngi : ina hasii wona demngal ngenndiwal god̄ngal :

D3 : Demngal 3, woni Farayse d̄ooyene ;

D4 : Demngal 4, woni Engele d̄ooyene.

Fib̄nde ardinaande d̄ooyene ko d̄id̄-dem̄daagal (walla heew-dem̄daagal boom) jaawngal:

- Gila e tolno gaggaaji, jan̄de ndee wad̄detee e demngal ngenndiwal god̄ngal ko fam̄d̄i fof, tawa ina huutoroo demngal ngal muuyni ngal e nder golle pinndinooje;
- Arab (demngal D1 wonande muunube d̄um) kam e Farayse ko dem̄de jan̄ngeteede e jan̄ngirteede (hay so tawii noon, e daawal gadal ngal, Farayse ko demngal jan̄ngeteengal tan, haa hitaande adande jan̄de hakkundeere (H1H)).

Ine joji fannu biyeteedo naattondiral pine naatnee e jan̄de hee;

Demngal Engele fuddotoo janngede ko e H1H no fannu nii e denndaangal njuuteendi janɗe ndee;

Kawgel Berwe (BEPC) wadatee ko e demɗe ɗiɗi ngenndiije (demngal muuynangal e demngal ɗiɗmal) kam e Farayse e walla Engele;

Kawgel Bakkaa, e ko buri teenɗude, wadatee ko e demɗe ngenndiije wonande fannuuji siyaas, wadee e Farayse wonande fannuuji coŋce;

Maa juɓɓule keɓɓittoode uddite wonande almudɓe wondube e caɗeele walla wonande mawɓe waɗtɓe yiɗde binndi. Ma ɗe mballit sukkande ɓe ɗakke maɓɓe e rokkude ɓe tolno katojinaado oo : Kala hollitɓe mbaawka caggal nde naati ɗee juɓɓule, maa nduttine e nder janngirɗe laamu gaadoraade ɗee, ngam jukkude janɗe mum en. Heddiibe ɓee maa ndaŋ humpito addanoowo ɗum en waawde gollaade.

Humpito Muritani e janɗe demɗe ngenndiije e janɗe mawɓe

Mo jiilo 25 décembre 2011

Duɗal demɗe ngenndiije: Tonngoode yamiroore cosgol duɗal ngal, ko 79.348/PG/MEFS ñalnde 12/10/1979. Duɗal ngal ina foti yubbinde e renndinde e yellitde denndaangal wiɗtooji ciyneteeɗi feewde e demɗe ngenndiije fof. E ndii mbaydi, golle duɗal ngal ko heblude naatgol demɗe Pulaar, Sooninke et Wolof e nder janɗe leslesre e heblude jannginoobe e wallifaade defte. Yeewde janɗe nde ko naamni to banngede gede memotoode e to banngede ngalu. Anndude kadi nafooje potɗe wonde e kuutoragol demɗe ɗe to banngede janɗe leslesre, e kumpital e gede jukkondire e faggude e liggeey ekn...

Heblo : Duɗal Demɗe ngenndiije heblii ko buri 500 jannginoowo e diisneteeɓe e horoobe e nder ñalɗi juɓɓinaadi to “ENI” e nder jiilirɗe diiwanuuji wonande

janɗe leslesre nder nokku heblo duɗal ngal kadi ɗoo e Nuwaasot, hakkunde 1980 e 1999.

Ngal huufii 52 duɗal jarriborgal (66 jannginirdu) kuutoriide Pulaar, Sooninke, e Wolof hono demɗe gadane to Tararsa, Barakna, Gorgol, Gidimaka, Asaaba, Nuwaasoot, Nuwaadibu e Tiriis Semmur ; hakkunde 1982 e 1988 duɗe 14 arab ɗo e Nuwaasoot, to Rooso e Kayhayɗi mbaɗti janngude Pulaar, Sooninke e Wolof hono demɗe ɗiɗabe. Kalifu nehdi ngenndi wadii fotde 109 jannginoowo e les njiimaandi Duɗal Demɗe Ngenndiije. Caggal heblo juutngo, tuugiingo e humpitooji leyɗeele catiide en, jarribagol demɗe ɗe fuddii ko e oktoobar 1982 e nder duɗe 12 wonande doge garwane. Limmoore duɗe ɗee yettiima 52. De tawetenoo ko e diiwanuuji Tararsa, Barakna, Gorgol, Gidimaka, Asaaba, Nuwaasoot, Daaklet Nuwadibu, Tiris Semmuur. Huufnoo ɗeen duɗe ko 109 jaggal, hakkunde jannginoobe e Diisneteeɓe karallaagal janɗe e goomuu rewind ekn ... Janɗe demɗe ngenndiije ɗee tabitii e daawe garooje ɗee :

1982 – 1988. Demɗe ngenndiije Pulaar, Sooninke e Wolof jannginaama no demɗe garwaniije nii, ɗe njanngiraama denndaangal fannuuji e nder duubi jeegom janɗe lesre dii kala. Arab janngiraa no demngal ɗiɗmal nii.

Tuggi 1984 haa 1985 : Pulaar e Sooninke e Wolof janngamaana no demde didme nii e nder duɗe amudbe janngoobe Arab (sukaabe aarabeebe) e nder huunde e janngirde, nder 14 duɗal e nder Nuwaasoot e Rooso e Kayhaydi.

Hakkunde 1988 e 1999 : Nde almudbe duɗe demde ngenndiije njettii rogere kawgel e hitaande 1988, Kalifu Nehdi e Janɗe felliti haadtinde jarribo ngoo e janɗe lesre. Hujja dokkaado oo, ko caɗeele kaalis, e karallaagal e laabi sariya ngam naatnude janɗe demde ɗee e janɗe hakkundeere. Caggal ngoldoo baklitagol, peewnitte garooje ɗee mbaɗaama :

Wonande duubi ɗiɗi gadani ɗii, janɗe ndee fof wadatee ko e demde ngenndiije Pulaar, Sooninke e Wolof;

E hitaande didmere ndee, demngal didmal ngal (Arab walla Farayse e fawaade e ko jinnaabe almudbe bee cubii fawaade e jiilotoongol kalifu) naatnee tawa ko e janɗagol tan e lebbi tati cakkitiidi ɗii;

E hitaande tataɓere ndee, demngal didmal ngal (Arab walla Farayse) mbaɗta janngede e binndol;

Tuggude hitaande 4ɓere, janɗe ndee janɗe ndee tuugii ko e eggugol gannde, dum woni ummaade e demngal muuynangal hono D1 (Pulaar, Sooninke e Wolof) feewde e demngal didmal hono D2, demngal jannginirgal e nder duɗe hakkundeje (subotoo demngal didmal ngal, hono Arab walla Farayse, ko jinnaabe almudbe bee, gila e hitaande didmere). Hiisa (matematik) jokka e janngede e demde muuynaade.

Ina foti teskeede wonde, tuggi hitaande 4ɓere ndee, demde gadane ɗee ina ngonta fannuuji, demde didme ɗee (Arab/Farayse) ngonta demde jannginirde mbele heblude janɗe hakkundeere ndee.

Loowdi tuugnorde e kabirde janɗe kuutorteede e duɗe jarriɓorde ɗee ko ngootiri, ko kayri huutortee e janɗe aadoraande ndee e nder duɗe leslese ɗee. Kono tan defte taro ɗee dacciraa ko Duɗal Demde Ngenndiije, tee buri heewde e mum en ko tinndi e daari. Waktuuji janɗe ɗii nanndi e waktuuji janɗe aadoraande ndee.

Beto : Biro diiwaniwo UNESCO to Ndakaaru (BREIDA) e goomu karalleewu Kalifu Nehdi e Janɗe Muritani betii golle DDNG laabi keewɗi.

Beto BREIDA

Beto BREIDA adano, tuggi 23 noowaamburu haa 3 deesaamburu 1981, yowitinoo ko golle peewtude e heblo jarribo ngo. Beto didmo wadi ko e marse e abiriil. Ngo yowitinoo ko e njeñtudi jarribo ngoo, caggal janɗe duubi ɗiɗi. Ina jeyaa e gede ɗe jarribo ngoo teskii :

- “To bannge haala e binndol golle ɗe ina njuumti”;
- “Yidde sukaabe be demde mum en e janɗe nde ina teskini”;
- “loowdi janɗe ndee, e fawaade e tolnooji ɗii, alanaa sukaabe caɗeele e oodoo tolno”;
- “Jannginoobe be ina pelliti, tee e goonga ina njidi yellitaare janɗe ndee e demde ngenndiije ɗee”;
- “Jinnaabe sukaabe be ina njogii softeende mawnde e janɗe duɗe jarriɓorde ɗee”;
- “Hakindo garwugol e janɗe hee tolniima e 82,10% nder nokkuuji dowri e 93,15% e nder nokkuuji hakkunde dowri e teeru, e 81,52% e nder nokkuuji teeru”

- “Dakkeende rewindo karallaagal jande nde, rokkude himme e sahtaade e kala sahaa defte jannginirde de, beydude jeeyngal feewde e renndo ngo, rokkude himme e keblitaagol jannginoobe ina foti daraneede”;
- “Goomu BREIDA wasiyiima nde jaqde leslesre nde yubbitintee, sabu teskaade ngonka leydi ndi to banngé politik e coftal e faamamuya renndo ngo jabde kuptidingol jande demde ngenndiije de”.

Beto goomu karalleewu kalifu Jande e Nehdi. Nguudoo goomu todɗaa ko rewruɗe e ɗerewol sarwiis t°00668 /MEN/28/01/1988. Ngu golliima e kitaale 1988 e 1989 e jarribo e jande demde ngenndiije. Tonngol goomu ngu ko nii siforii : “So eden njabi fibnde e cenagol jande walla kenogol njubbudi jande nde; eden mbaawi tonngude, e kuubal wonde humpito demde pulaar, Sooninke, Wolof e kuubal e nder jannginirde de e dow beto goomu ngu, ina heewi faayiida sabu santaas peewal ngal tolniima e 61% wonande edda demde gadane de e 71% wonande edda Arab njubbudi ngaadanteeri mbaɗi pulaar – Sooninke e Wolof demde ɗimme”. E gaynirde goomu ngu ina wasiyoo to banngé laawɗingol “Yettugol sariyaaji laawɗinooji e jubbinooji jande demde ngenndiije de”.

Widto

Dudal Demde Ngenndiije daraniima widto feewtungo e bamtugol demde ngenndiije ɗee. Golle ɗe Dudal ngal daraninoo mbaɗɗaa ko e ebbooji dendaadi e leyɗeele hirnaange Afrirk kuutortooɗe demde men ɗee (Mali – Senegaal – Gine Konaakiri, Gine Bisao – Burkina Faso).

Eddaaji ɗemngal (Calti) : widtooji to banngé calti e nder ɗemngal baɗaadi tuggi 1983 haa 1984 e ballondiral e ɗemɗiyankoobe Mali e Senegaal, ngaddanii dudal ngal yaltinde deftere calsalti wonande demde tati ɗee kala (Pulaar, Soninke, Wolof).

Firo kelmeeje : Defte kelmeendi muulama hakkunde 1981 e 1999. De njowitii ko e fannuuji garooji ɗii : Jande, hiisa, siyaas yiyngo, celluka e ɗemɗiyankaagal, daartol e ganndal nokku, kelmeendi sato janngirde, politik e ñaawoore, njubbudi laamu, cellal e senaare, nehngo ekn ...

Firo winndaango (*lexicographie*)

Tuggi hitaande 1984 haa 1998 Dudal Demde Ngenndiije daraniima heblude caggitorde wonande ɗemngal kala : Pulaar, Sooninke, Wolof. E hitaande 1999, nde golle Dudal Demde Ngenndiije ndartinaa ndee, goomuuji caggirtorde demde tati ɗii tawi ngodɗoyiino e golle.

Dee golle naftoraama e duɗe jarriborde hee, e nder sarwisaaji cellal, e nehngo, e ndema, e widto jaabi haadtirde (jannginoobe, widtoobe, sandaaji) e pelle pine ekn Ciftinen wonde golle Dudal Demde ngenndiije dartinanoo ko e hitaande 1999 caggal nde mbayliigu Tippudi Nehdi e Jande Mauritani mbattanu (sariya 99.012 mo 26 abriil 1999). Duɗe jarriborde battindiide uddi ko e hitaande 2005. Ina foti hebtineede Dudal ngal golliima golle ceedtinde keewde nafoore wonande jande deɗdoo demde.

Wasiyaaji

Caggal nde pelle pine ngenndiije Pulaar, Sooninke e Wolof kolliti yiyannde mum en e peeje mum kuftodinɗe wonande tippudi nehdi e jande kesiri, caggal nde njuurnitii njeñtudi golle Dudal Demde ngenndiije, eɗe mbasiyoo :

Ciynugol mbayliigu nguu

Tabitingol mbayliigu Tippudi Nehdi e Jande kala foti wadireede ko daawe, dooftoo daawe jande ndee. E nder duum, ina moyfi tuugnorgal golle deddingal lelnee, potngal rewde dee daawe :

Keblugol jannginoobe

- Binndugol loowdi binndande

- Cubagol peeje e sifaa jande

- Keblugol kabirde jande e jannginirde

- Hoolkiso tolno arwano (jarribo adano) e nder duude seeda (5 haa 10)

- Jarribo huftodinngo walla mbiyen tabitingol (nder 40 haa 50 ekkol)

Kuftodingol mbayliigu nguu

Horo njeñtudi walla seedantaagal kuftodinngal kollitoowal do jande ndee yuumti, do nde yuumtaani, do wadi kaooje ekn ... Sababuuji majjum njuurnitee, ko foti e do waawi ooñteede, ooñtee.

Gootal e dee daawe kala ina foti yahdude e beto e cafrugol ñakke teskaade, hade daawal dewngal heen ummaneede.

Kuule jahdiije

- *Kuule kuftodinde*

Ngam yuumtude, nguu mbayliigu ina sokli yahdude e ngonka kuuftodinka keniika, do demde ngenndiije dee ndokkita faayiida mum en, haa de mbaawa huubnude darnde majje tiri, so tammaade pinal e waawde yellitde joom mum en to bannge renndo. Dum doon noon ina dabbi nde doosde leydi ndii mbaadtata demde dee kala demde gollorde e njubbudi laamu.

Lori mbayliigaaji bennudi dii kala ko ñakkeende walla baasgol woodde sariya caabingol gede kaawniide (kuftodinngol keñorangol, faamamuya mo moyfaani, ñakkeende horo e seedantaagal ekn) potde safireede sariya labbitinoowo dennndaangal daawe ciynugol mbayliigu nguu, kam e korgol mum e rewindo mum.

Feere yettaande ngam sompude ndii Tippudi Nehdi e Jande maa waddtu dennndaangal demde ngenndiije dee demde laawdinaade, gollorde e njubbudi laamu, demde janngirde. To bannge firo, «demngal ngenndiwal ko demngal ngal leñol jeyangol e leydi ndii haalata, demngal jongingal doosde, kuutorteengal e tippundi nehdi e jande, e nder njubbudi laamu».

Kuule tabitde ngaddanooje oon sariya tabitinee haa timma

Sabu yidde potal e nuundal, kala kaaloowo demde didi ngenndiije ina foti hiisoreede did-demdiijo.

- Farlinde e kala foksineer laamu teedaniido golle laamu toowde mbaawka demde didi ngenndiije ko famdi fof kam e demngal kodol gootal.

- Hirjinde heewdemdaagal : laamu ina foti yettude kuule tabitde mbele bidbe leydi ndii kala ina mbaawa janngude demde keewde.

- Naatnude demde ngenndiije pulaar, sooninke e wolof e nder jande hakkundeere e toownde, de njanngiree heen no fannuuji nii;

- Naatnugol yeeewndo demde ngenndiije e nder denndaangal kawgelaaji janɗe huftodinnde e janɗe fannuuji.

- Dokkitgol seedanteeje e demde ngenndiije e joofnirde tolno janɗe kala. Hakkeoji deen seedanteeje ko gooti wonande demde ngenndiije dee kala (Arab, Pulaar, Sooninke, Wolof).

- Udditgol doge janɗe demde ngenndiije e nder duɗe heblo (ENI ; ENS, ENA, ekn) kam e doge haralleebe firo to ENA e to duɗal jaabi haadtirde. Sarwisaaji firo e demde ngenndiije cosee e tolnooji njubbudi laamu kala.

- E nder duɗe gaggaaji huutoraade demde muuynaade tan ngam newnude heblo sukaabe.

Goomu mbayliigu janɗe

Goomu mbayliigu Tippudi Nehdi e Janɗe ina foti wonde goomu nduumiingu mbele e ngu waawa wadde golle maggu no haanirta nii, ngu toppitoo :

- miijaade

- Arinde miijo

- huufde

- betde

- safrude

Terde maggu ina poti siggeede no moyfi, mbele e ngu wona goomu njuumtungu.

Kuule cariide

denndaangal peeje cakkitanooɗe ngam wallitde janɗe Arab ina poti yettiteede e ñaasteede ngam wallitde kuftodingol janɗe demde ngenndiije e nder tippudi nehdi e janɗe.

Denndaangal dutturde njubbudi laamu ina poti fireede e nder demde ngenndiije dee kala mbele bidɓe leydi ndii ina mbaawa huutoraade dum en so coklii.

Denndaangal alluuje jamminooje laamu maa mbaɗe binndi e demde ngenndiije dee kala.

Wadɗa ko Nuwaasoot ñalne 11 feebariyee 2011

Pelle Pine Ngenndiije

- Fedde Bamtaare Pulaar e Muritani, tonngoode yamiroore 000542/MINT/SAB, 4 Suwe 1976.

- Fedde Yellitgol Demngal e Pinal Sooninke e Muritani KK : 009/MINT, 3 Mars 1978.

- Fedde Yellitgol Demngal Wolof e Muritani KK : 1482/MINT/DAP, 2 deesaamburu 1980

Firo : Bookara Aamadu Bah